

21. Adamovic jelentését Veessenmayer május 30-án továbbította a német külügyminisztériumnak. *RLB*, 299. dok.

22. Ez volt az a különtábor, ahova a magyaroknak ígéretük értelmében az ellenséges és semleges országok valamennyi zsidó állampolgárát vinniük kellett május 3-án, amikor „legálisan” is megkezdődött a zsidók gettóba zárása. Lásd Veessenmayer 150. sz. táviratát, amelyet Ritternek küldött május 3-án. *Uo.*, 261. dok.

23. *Uo.*, 298. dok.

24. Frederick B. Chary: *The Bulgarian Jews and the Final Solution, 1940–1944*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1972, 246. o.

25. *RLB*, 299. és 311. dok.

26. *Uo.*, 299., 306., 311. és 315. dok.

27. Lásd a fent említett 7233/1944. sz. BM VII. és 9999/1944. sz. BM VII. rendeleteket. Lásd még *RLB*, 311. dok.

28. *Uo.*, 302., 303., 307., 308., 309., 311., 313. és 314. dok.

29. A megbeszélés magyar résztvevői voltak: Sebestyén, Morlin Ervin és Miske-Gerstenberger Jenő (a külügyminisztérium két nemzetközi jogi szakértője), valamint a belügyminisztérium képviselőjében Perlaky Gyula. A franciákat Christian de Charmasse követségi tanácsos és egy Adère nevű tisztviselő képviselte. *Vádirat*, 3:257. o.

30. Lásd Zay Miklós gróf (Külügyminisztérium, Nemzetközi Büntetőjogi és Rendészeti Osztály) 1944. augusztus 22-én kelt *Pro domóját*. *Uo.*, 424. o.

31. A magyarok már 1940 májusában meg akartak szabadulni 300 német zsidótól. A Sztójay által előterjesztett kérést illetően lásd Weizsäcker 1940. május 3-i feljegyzését: NG-2709. Gottlob Berger SS-Obergruppenführer 1947. november 1-jén tett vallomása szerint Walter Schellenberg, az RSHA kémelhárító részlegének egykori parancsnoka ígéretet tett Jean-Mary Musy volt svájci elnöknek arra, hogy 5000 idősebb német zsidót kiengednek Magyarországról Svájcba. A tervet, amit állítólag Himmler is jóváhagyott, Martin Bormann vétőzta meg: NO-5762. Lásd még: *RLB*, 311. dok. A magyarok különbséget tettek az országban lévő lengyel menekültek között aszerint, hogy zsidók voltak-e vagy sem. Különösen így volt ez a német megszállás után. A hatóságok a letartóztatott lengyel zsidókkal szemben ugyanúgy érvényesítették a gettóba gyűjtés és deportálás programját, mint a többi náci uralom alatt álló ország zsidó állampolgáraival szemben. *RLB*, 268. és 305. dok. Lásd még: NG-2709, valamint a 3. és 6. fejezetben.

32. 1943. szeptember 3-a, az olaszok fegyverszüneti egyezményének aláírása után Magyarország a budapesti olasz követség Badoglio-párti tisztviselőit országuk hivatalosan akkreditált képviselőinek ismerte el. Később azonban, miután a Birodalom az Észak-Olaszországban újjáalakult Mussolini-kormányt ismerte el mint az „egyetlen törvényes olasz kormányt”, az antifasiszta magyar külügyminiszter, Ghyczy Jenő erős német nyomásra ugyancsak elismerte Mussolinét. Magyarország 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállása után a Badoglio-kormány képviselőit – sok más antifasiszta politikai személyiséggel együtt – letartóztatták. Mussolini magyarországi képviselője ebben az időben Raffaello Casertano volt. További részletek: Stephen D. Kertész: *Diplomacy in a Whirlpool. Hungary Between Nazi Germany and Soviet Russia*. University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 1953, 66–67. o.

33. *RLB*, 299. és 311. dok.

34. Röviddel azután, hogy Románia a németek oldalán belépett a Szovjetunió elleni háborúba, a román egységek több zsidóellenes akcióban is részt vettek a „felszabadított” területeken – Bukovinában, Besszarábiában és Ukrajnában. Ezek a területek az Einsatzgruppe D fennhatósága alá tartoztak. Később az év folyamán a románok kö-